

HET JEUGDBOEK IN DE LIFT

Het staat nu wel vast : het jeugdboek is de kinderschoenen ontgroeid. Het wordt nu meer dan ooit au sérieux genomen en terecht. Jammer genoeg worden in het onderwijs de aangeboden middelen om kinderen tot lezen aan te zetten nog onvoldoende geëxploiteerd. In wat volgt, wil ik dan ook het belang van het werken met kinderboeken in al zijn facetten belichten. Ik zal daarbij het volgende schema volgen : allereerst geef ik een summiere schets van de huidige situatie in het leesonderwijs; vervolgens ga ik nader in op het belang van lezen en tot slot zal ik - meer bepaald naar het onderwijs toe - een aantal tips geven om de leeszin bij kinderen te stimuleren.

Huidige situatie in het onderwijs

Het leesonderwijs in de basisschool is er in eerste instantie op gericht het kind de techniek van het lezen aan te leren en z'n leesvaardigheid te vergroten; anderzijds moet het het kind ook een *leeshouding* bijbrengen die gebaseerd is op *leeszin*. De praktijk van het leesonderwijs leert ons echter dat het accent soms nog te sterk op het aanleren van de techniek ligt. Dat kan een remmende werking hebben op de zin om te lezen. De leerling krijgt de indruk dat het aanleren van vaardigheden het uiteindelijke doel is en ziet de teksten dus enkel als oefenstof. Hij/zij ervaart te weinig dat die teksten hem/haar iets te zeggen hebben. En dat terwijl elk verhaal, elk boek een nieuwe wereld kan openen ...

Belang van het lezen

Lectuur van boeken en/of verhalen kan op diverse manieren op de geestelijke ontwikkeling van het kind inwerken. Zo biedt elk boek/elk verhaal het kind een *beeld van een andere wereld, een andere cultuur* en op één of andere manier zal dat de leefwereld van het kind beïnvloeden. Op die wijze kan een verhaal meewerken aan de oriëntatie in de wereld. Het kind kan meekijken, meedenken en meevoe-len met wat er in die andere wereld gebeurt. *De fantasie* wordt bijgevolg gestimuleerd. Het gaat hier niet zozeer om de fantasie die kinderen - en volwassenen - laat wegdrijven van hun eigen misschien niet zo spectaculaire leventje naar een droomwereld, dan wel om de sprankelende fantasie die creëert en recreëert waardoor het dagelijkse leven rijker wordt.

Het lezen van een goed boek heeft ook invloed op de taalontwikkeling. Al lezend verruimt het kind zijn woordenschatkennis en merkt het hoe goede zinnen gebouwd

worden. Bij het lezen ziet het kind telkens weer wat de juiste spelling van de woorden is. Tenslotte zal het lezen ook de taalvaardigheid van het kind positief beïnvloeden : het kind zal meer en meer speelsheid en inventiviteit in zijn taal leggen. Dat kan aanleiding geven tot taalspelletjes of het zelf schrijven van een verhaal(tje).

Het voorafgaande maakt ons duidelijk dat het stimuleren van het leesplezier bij kinderen beslist de moeite loont. Een kind zal nooit uit zichzelf een afkeer van het gedrukte woord hebben. Een dergelijke afkeer kan wel ontstaan door moeilijkheden bij het lezen. Verschillende factoren kunnen aan de basis van die moeilijkheden liggen : misschien heerst er thuis geen leesklimaat en/of wordt het kind ook niet tot lezen aangezet door een lezend vriendje of vriendinnetje. Misschien heeft het kind nog nooit ervaren dat zoiets als leesplezier bestaat. Aangezien niemand als lezer geboren wordt, moet de belangstelling voor boeken in ieder van ons opgewekt en aangewakkerd worden. De lagere school speelt daarbij een eerste belangrijke rol.

Hoe kunnen we kinderen laten ervaren dat een boek meer is dan een „pakje papier met letters”?

In de eerste plaats is het van fundamenteel belang dat we de kinderen "goede" boeken aanbieden. Maar wat maakt een boek tot een "goed" boek ? Hier volgen enkele bedenkingen m.b.t. inhoud, illustraties en taalgebruik in kinderboeken.

INHOUD

Allereerst moeten we op het volgende wijzen : het kind leest wat het op dat moment *kan* en *wil* lezen, d.w.z. dat het kind de gebeurtenissen in het verhaal zal associëren met de eigen belevenissen en fantasieën. M.a.w. het kind beleeft het verhaal vanuit z'n eigen leef- en droomwereld. Wat het kind uit een boek/verhaal zal oppikken is daardoor moeilijk te voorspellen. Bovendien is de belevingswereld van de volwassenen verschillend van die van het kind.

ILLUSTRATIES

De illustraties moeten betrekking hebben op de inhoud van het boek. Ze kunnen de inhoud van het boek uitbeelden, begeleiden of ondersteunen. De illustraties zitten naar mijn mening pas helemaal goed als ze nog een extra dimen-

sie aan het geschreven verhaal toevoegen, wat het boek nog rijker maakt.

TAALGEBRUIK

Het verhaal moet vlot en aangenaam geschreven zijn en de auteur moet een rijke woordenschat gebruiken die ook die begrippen en betekenisnuances aanbrengt waarvan het kind zich niet of nog maar nauwelijks bewust is. Van een (jeugd)schrijver mag dan ook worden verwacht dat hij zijn taal goed beheerst, dat hem helder voor de geest staat wat hij zeggen wil en dat hij zich bovendien bewust is van de draagwijdte van de gebruikte woorden en uitdrukkingen.

Zowel de inhoud, de taal als de illustraties moeten op een aantrekkelijke, boeiende en voor kinderen begrijpelijke manier gehanteerd worden. Daarnaast is het van groot belang dat het kind het juiste boek op het juiste moment onder de juiste omstandigheden te pakken krijgt. We moeten m.a.w. dat boek binnen het bereik van het kind brengen dat op een gegeven tijdstip van belang kan zijn voor zijn verdere ontwikkeling.

Het lezen zal voor het kind beslist leuker worden als er ook nog op een aangename manier rond boeken gespeeld en gewerkt wordt. Dat kan zelfs het briesje zijn dat het vuur doet aanwakkeren ! Het lezen van een verhaal (impres-sie) kan de aanzet zijn tot allerlei expressieve vaardighe-den waardoor het gelezene nog diepgaander beleefd wordt. De expressie kan velerlei vormen aannemen. Het ene boek kan aanleiding zijn tot dramatische expressie terwijl een ander boek eerder zal leiden tot verbale of schrifte-lijke verwerking. Soms kan men na het lezen van een verhaal een beeldende of muzikale expressie uitlokken. Niet alle verhalen lenen zich tot een zinvolle verwerking. In het algemeen zullen we hiervoor slechts die verhalen nemen die door hun thematiek, probleemstelling, bijzonder taalgebruik of structuur zulke sterke impressies geven dat expressie daar een logische reactie op is. De aard van de verwerking hangt dan weer af van de aard van het verhaal, van de doelstelling, de groep (hoe groot is de behoefte aan verwerking ? Hoe groot en hoe divers is de groep ? Hoe oud zijn de kinderen ?), de beschikbare tijd en ruimte, de ervaring die de begeleider en de groep hebben met verschillende expressievormen.

VAN BOEK NAAR KIND

Sommige boeken kunnen voor verschillende vaardigheden gebruikt worden, die op hun beurt in verschillende lessen aan bod kunnen komen. Zo kan er naar aanleiding van een bepaald boek een projekt groeien dat door de verschillende lessen heen uitgewerkt wordt.

- Tijdens de *taallessen* kan dan op basis van het boek naar mondelinge of schriftelijke expressie toegewerkt worden. Hoe moet dat echter gebeuren ? Enkele tips :
 - * Je kan het verhaal op een volgens jou geschikt moment onderbreken en de kinderen de opdracht geven het verhaal verder te vertellen. Dat kan mondeling en klassikaal gebeuren of de kinderen kunnen het vervolg van het verhaal individueel neerpennen. Heel wat verschillende versies zullen op die manier ontstaan en de nieuwsgierigheid naar de versie van de auteur zal des te groter zijn.
 - * Als het boek gelezen is, wordt elk kind journalist. Iedereen schrijft zijn recensie over het gelezen boek voor een zelfgekozen tijdschrift of krant. Bespreek vooraf welke punten zeker aan bod moeten komen (inhoud, illustraties, vormgeving, stijl ...) en spoor de leerlingen aan tot "kritisch zijn".
 - * Een bepaald deel van het verhaal kan omgezet worden in versvorm.
 - * Ook dramatische expressie kan op het programma staan. Sommige fragmenten kunnen dramatisch weergegeven worden waardoor de kinderen weer intenser bij het verhaal betrokken worden. Strips (er bestaan heel wat strips van goede kwaliteit) (1) die soms meer de nadruk leggen op actie, lenen zich beter tot dramatische weergave.
- Tijdens de *rekenlessen* kunnen vraagstukken en oefeningen aan bod komen waarbij probleemstellingen betreffende het verhaal geschetst worden.
- Gedurende de *teken- en knutseluren* kan het verhaal op een beeldende manier - hetzij op het platte vlak, hetzij in ruimtelijke vormen - verwerkt worden. Hieronder vind je enkele mogelijkheden.
 - * Je kan elk kind één of meerdere passages uit het boek laten illustreren. Deze tekeningen kunnen later tot een prentenboek gebundeld worden.
 - * Als het boek weinig of geen illustraties bevat, kunnen we de kinderen laten optreden als illustratoren van het boek. Bespreek vooraf hoe een illustrator tewerk gaat. Laat bv. de kinderen apart of per twee een vijftal tekeningen maken waarvan de afmetingen vooraf bepaald zijn. Vergelijk en bespreek de verschillende keuzes. Schuif de tekeningen ook op de juiste plaatsen in het boek.

- * Verstop de originele omslagillustratie tijdens het voorlezen. Laat de kinderen achteraf zelf een omslag-illustratie ontwerpen. Gebruik die kaftontwerpen ook in de loop van het schooljaar.
 - * Een bepaald deel van het verhaal kan omgezet worden in stripvorm.
 - * Van de verschillende personages kunnen poppen gemaakt worden waarmee de kinderen fragmenten uit het verhaal kunnen spelen. De kinderen kunnen ook nieuwe situaties bedenken of een vervolg op het verhaal verzinnen.
 - * Als de kinderen een toneelstukje opzetten rond het verhaal kan een groep het decor en de rekwisieten maken. Een ander groepje kan ervoor zorgen dat er affiches zijn om de voorstellingen aan te kondigen.
- In de *geschiedenislessen* kan de tijd waarin het verhaal zich afspeelt, belicht en bestudeerd worden.
 - In de les *aardrijkskunde* kan eventueel de streek/het land onder de loupe genomen worden.
 - In de lessen *natuurkunde* zou er bv. gepraat kunnen worden over bepaalde diersoorten, planten, milieuproblemen, ... waarvan sprake is in het verhaal.

Bij zo'n uitgebreide werkwijze wordt het boek door de kinderen helemaal doorleefd. Het is ongetwijfeld leuk en zinvol om de produkten van het project aan de andere kinderen op school en bv. ook aan de ouders voor te stellen. Je zou bovendien al deze produkten in een klas- of schoolkrant kunnen bundelen.

VAN FRAGMENT NAAR KIND

Uitgaande van een fragment of illustratie kan men in de klas eveneens rond boeken werken. Kies dan het fragment/de tekening en de opdracht zodanig dat het kind zin krijgt om het hele boek zelf te gaan lezen. Met die opdrachtjes willen we uiteraard de creativiteit en vindingrijkheid van het kind stimuleren maar onze hoofdbedoeling is en blijft de "leeszin" aan te wakkeren. Enkele tips :

- * Naar aanleiding van een suggestieve titel en/of omslag-illustratie kunnen de kinderen hun verhaal schrijven. Ze zullen zich nadien wellicht afvragen hoe het eigenlijke verhaal opgebouwd is.
- * Sommige illustraties lijken een detail van een veel grotere tekening en verklappen net genoeg om ze verder te kunnen aanvullen. Dat zal de fantasie van de kinderen aanspreken. Je kan de tekening het best kopiëren. Knip dan van de kopie de kader van de illustratie weg en

kleef ze op een groter blad, zodat aan de zijkanten, onderaan en bovenaan verder getekend kan worden. Het is best mogelijk dat de aldus ontstane tekening een verhaal op zich wordt. Er kan dan ook een nieuw verhaal of gedicht bij aansluiten.

- * Ook het omzetten van een gedicht in beelden spreekt kinderen erg aan. De tekeningen kunnen dan eveneens gebundeld worden tot een boekje, gecreëerd door één hand of ontstaan ten gevolge van groepswerk. Groepswerk kan bv. ook resulteren in een grote wandfries waarbij ieder kind een strofe of passage beeldend verwerkt heeft.
- * In sommige boeken wordt het verhaal zowel door tekst als door tekeningen weergegeven. Als we bij het kopiëren het geschreven verhaal achterwege laten, krijgen de kinderen de kans de tekeningen te interpreteren en op die manier zelf het verhaal op te bouwen. Misschien lijkt dat verhaal op dat van de auteur, misschien ook wel niet.

Ons hoofddoel, het stimuleren van de leeszin bij de kinderen, kan nog op enkele andere manieren nagestreefd worden.

- * Zo kan bv. een bezoek aan de jeugdbibliotheek met een aangepaste rondleiding en eventueel een paar leuke opdrachten een nieuwe wereld openen. Belangrijk daarbij is dat het kind erop gewezen wordt dat het daar zelf boeken kan ontlenen. Hieronder vind je enkele opdrachten die de kinderen kunnen uitvoeren bij een bibliotheekbezoek. Laat de kinderen in groepjes werken en geef bij voorkeur elke groep een andere opdracht. Op die manier krijg je de meest uiteenlopende resultaten die dan aan de verschillende groepjes kunnen voorgesteld worden.
 - Laat de kinderen alle boeken van een bepaald auteur verzamelen. Als de school een auteur uitnodigt, kunnen zijn boeken uitgezocht worden. Zo kan elk kind minstens 1 boek van die auteur lezen. De kinderen kunnen ook biografische gegevens over de auteur opsporen.
 - Laat de kinderen uit de gedichtenboeken één of meerdere gedichten zoeken die ze leuk vinden. Rond deze gedichten kan gewerkt en gespeeld worden in de klas.
 - Geef de kinderen de opdracht een aantal boeken te zoeken rond een bepaald thema (dieren - reuzen - botten - kastelen - vriendschap ...)Hier zou het aangewezen zijn om boeken te zoeken rond een thema dat op dat moment behandeld wordt in de klas. Ze kunnen dan eventueel ook ontleend en in de klas gebracht worden.
 - Laat elk kind een boek uitzoeken dat haar/hem het meest aanspreekt.
- * Naast de school spelen ook de ouders een belangrijke rol in de leesopvoeding van het kind. Vaak moeten ook zij gestimuleerd worden tot het scheppen van een lees-

klimaat thuis. Een omgeving waar boeken aanwezig zijn en waar vaak gelezen wordt, zal het kind er immers gemakkelijker toe aanzetten om zelf ook een boek in handen te nemen. De meeste kinderen vinden het trouwens heel prettig dat mama of papa hen een verhaal voorleest. In dat verband is het dan ook belangrijk dat ouders op het belang van lezen voor hun kinderen gewezen wordt. Daartoe kan bv. een ouderbijeenkomst gepland worden waarop de ouders en de onderwijzer(es) ideeën uitwisselen bv. omtrent de keuze van de boeken, hoe aanbieden, enz...

- * De weg die het manuscript aflegt vóór het als boek in de boekhandel terechtkomt, zal vooral bij de oudere leerlingen belangstelling opwekken. Ook daarrond kunnen activiteiten georganiseerd worden. (2)
- * De school zou bijvoorbeeld een auteur en/of illustrator kunnen uitnodigen. Zowel voor leerkrachten als voor leerlingen kan de confrontatie met een auteur of illustrator de belangstelling opwekken of sterk verlevendigen.
- * Elk jaar in maart wordt op nationaal vlak de Jeugdboekenweek georganiseerd. De kinderen kunnen dan deelnemen aan allerlei activiteiten die hier en daar op touw worden gezet. Dat is de gelegenheid bij uitstek om allerlei projecten uit te werken rond boeken.
- * Naast de schoolbibliotheek zal een boekenhoekje in de klas tijdens een lees- of verteluur of een vrij moment beslist tot lezen uitnodigen.
- * Teater Poëzien roept 1988 uit tot HET JAAR VAN HET BOEK. In dit kader is een heuse theaterproduktie voor kinderen opgezet, met als titel 'Het bad van de zandloper'. Het verhaal is geschreven door Rindert Kromhout (jeugdboekenschrijver) en wordt geregisseerd door Liesbet Coltof. (3)

Dat zijn slechts enkele ideetjes van hoe het jeugdboek in de lessen geïntegreerd kan worden. Ik hoop van harte dat de lezer er enkele van in de praktijk zal brengen en dat ze tot verder experimenteren zullen aanzetten. Tot slot wil ik de leesarmoede die op dit moment in Vlaanderen heerst met een bedroevend enquêteresultaat illustreren.

Uit een studie van het marketingbureau Burke (augustus '87) blijkt dat 50 % van de Vlamingen nooit een boek leest. Die schrijnende situatie is mede het resultaat van de geschetste oorzaken. Als we daar iets aan willen verhelpen, moeten we onze verantwoordelijkheid daarin erkennen en opnemen.

Creatief lezen is een bron van kennis en genot. De "volwassenen van morgen" hebben daar blijvend recht op !

Tine Van den Bossche, Iepenstraat 118, 9000 Gent.

NOTEN

- (1) Een overzicht van goede strips kunnen we hier moeilijk in dit artikel opnemen. Wie er wat meer over wil weten, kan terecht in een brochure van de BGJG 'Strips en STRIPS'. Hierin wordt een overzicht geboden van de gehanteerde criteria met daarbij aansluitend een bespreking van 72 strips. Deze brochure kan je bestellen bij : DE BOND VAN GROTE EN JONGE GEZINNEN V.Z.W., Troonstraat 125, 1050 Brussel.
- (2) Bart Moeyaert (jeugdboekenschrijver) heeft daarover een boeiend verhaal geschreven. Dit verhaal 'De weg naar Tim's boek toe' vind je in DE LETTERVRETER, een kindertijdschrift van Teater Poëzien. Je kan het gratis bekomen. Een seintje op het nummer van Teater Poëzien (091) 25 28 08 volstaat.
- (3) Inlichtingen en documentatie hieromtrent kan je bekomen bij Teater Poëzien, Tentoonstellingslaan 87, 9000 Gent (tel. (091) 25 28 08.

BIBLIOGRAFIE

- Dasberg L., Het kinderboek als opvoeder, Assen, Van Gorcum, 1981.
- Van Campen S. en Van der Burg C., Onder andere het jeugdboek, Zeist, Bv. uitgeverij NIB, 1981.
- Bakker P. en Tellegen S., De invloed van lezen, Den Haag, N.B.L.E., 1984.
- Moerkercken Van der Meulen A. en Spelbrink H., De wereld van het kinderboek, Groningen, Wolters-Noordhoff, 1982.
- Rutgers van der Loeff-Basenau A., De druiven zijn zoet, Groningen, Wolters-Noordhoff, 1976.
- Van der Geest A. en Swüste W., Plezier in boeken, Den Bosch, Malmberg, 1980.
- Bauer-Van Wechem R., Boeken voor jonge kinderen, Zeist, Dijkstra's uitgeverij, 1980.
- Rohaam-Mul R., Vertel eens ... een verhaal, Tilburg, Uitgeverij Zwijzen, 1980.
- Prentenboeken in de school, 's Gravenhage, N.B.L.C., 1983.
- Over kinderboeken, Utrecht - Teleac, N.B.L.C. - Den Haag, 1986.